

KLASİK AZERBAJCAN EDEBİYATINDA MEŞHUR GAZEL ŞAİRLERİ

Yrd. Doç. Dr. Ömer BAYRAM
Neuşehir Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
omerbayram@neusehir.edu.tr

Özet

Türkçenin Oğuz grubu içinde yer alan Azerbaycan Türkçesi ve Anadolu Türkçesi 13. asırdan sonra farklı dil özellikleri göstermeye başlamışlardır. Bu asırdan sonra birbirinden ayrılan bu iki lehçe klasik tarzda ürün vermeye devam etmiştir. Bu edebi mahsullerde en çok kullanılan şekil gazeldir. Gazel nazım şeklinin bugünkü formunu almasında Azerbaycanlı şairlerin önemli rolü olmuştur. Hakanî, Nizami gibi şairler Farsça yazmış olsalar da gazel nazım şeklinin gelişimine katkıda bulunan Azerbaycanlı şairlerdir. Azerbaycan Türkçesiyle ilk gazel yazan şair Hasanoğlu'dur. Hasanoğlu'nun gazellerine daha sonra pek çok nazire de yazılmıştır. Bu çalışmada, 13. asırdan 20. asra kadar tespit edebildiğimiz gazel yazan iki yüz civarında şairin adlarına yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan edebiyatı, klasik edebiyat, şair, gazel.

FAMOUS GHAZAL POETS IN CLASSICAL AZERBAJCAN LITERATURE

Abstract

Azerbaijan Turkish and Anatolian Turkish that are in the Oguz group of Turkish, started to display different language features after the 13th centuries. After this century these two dialects continued to produce in the classic style pieces of literature. Among those literary products, the most widely used form is ghazal. Azerbaijani poets have played an important role in shaping the present form of ghazal. Although Azerbaijani poets such as Hakani and Nizami wrote in Persian language, they contributed to the development of ghazal form. The first ghazal poet who wrote in Azerbaijani Turkish is Hasanoglu. Later many "nazire" have been written to address the ghazals of Hasanoglu. In this study, names of about two hundred poets have been given, who wrote ghazals between 13th and 20th century.

Key Words: Azerbaijan literature, classical literature, poet, ghazal.

Türk dili tarihi açısından bakıldığında Anadolu Türkçesi ile Azerbaycan Türkçesi, Batı Türkçesi/Oğuz Türkçesi içinde 13. asra kadar farklılaşmadan aynı dil olarak devam ede gelmiştir. (Köprülü, 1989: 28; Heyet, 2004:13) Bu asırdan sonra bir dilin iki lehçesi olarak farklılaşma eğilimi gösteren bu iki kolda şair ve yazarlar kendi dil özelliklerine göre çok sayıda eser vermişlerdir. (Köprülü, 1989: 29)

Gazel nazım şekli, klasik şiir şekilleri içinde Arap, Fars ve Türk şairlerinin vazgeçemedikleri, hünerlerini en iyi gösterdikleri bir nazım şeklidir. Fuzulî Türkçe Divanının dibacesindeki kıtasında, gazelin ehemmiyeti üzerinde durmuştur. (Üzgör, 1990: 278). Arap Edebiyatında kasidelerin bir bölümünü oluşturan gazelin ilerleyen asırlarda müstakil bir nazım şekli haline gelmesi ve şöhret kazanmasında, Azerbaycanlı şairlerin önemli rolü vardır. Haluk İpekten, "Gerçek anlamıyla kendi başına ve mahlas taşıyan bir nazım şekli olarak gazel Selçuklular zamanında Hakanî-i Şirvanî, Nizamî ve Sa'dî tarafından geliştirilmiş..." (1996:441) der. Gazel, Hakanî ve Nizamî gibi şairler tarafından işlenmiş ve klasik edebiyatta her bir beyit bağımsız bir manayı taşıyabilecek dolgunluğa erştirilmiştir. (Alizade, 1995: 7) Azerbaycan Türkçesi ile yazılmış ilk metin İzzeddin Hasanoğlu'na¹ ait gazellerdir. Fuad Köprülü, İzzeddin Hasanoğlu'na ait sadece bir gazelin elimizde olduğunu söyler. (Köprülü, 1989: 36) Bunun dışındaki diğer kaynaklar, Hasanoğlu'nun Azerbaycan Türkçesiyle yazılmış aşağıda matla ve makta beyitleri verilen iki gazelinin olduğunu nakletmişlerdir. (Seferli-Yusifov, 1982: 140; Nurioglu, 1991:27)

1

Apardı könlümü bir hoş gemer üz cân-fezâ dilber
Ne dilber dilber-i şâhid ne şâhid şâhid-i server

...

Hesenoğlu sene gerçi duâçıdır velî sâdig
Ne sâdig sâdig-i bende ne bende bende-i çâker

2

Necesen gel ey yüzü ağım benim
Sen eritdin odlara yağım benim

...

Bu Hesenoğlu senin bendendürür
Anı redd etme yüzü ağım benim

Ancak Sadettin Nüzhet Ergun (1928:107), İzzeddin Hasanoğlu'na ait üçüncü bir gazeli tespit etmiştir. Bu gazel daha sonra Azerbaycanlı araştırmacı Seyran Gayıbov tarafından Azerbaycan'da da neşredilmiştir. Tespit edilen üçüncü gazelle birlikte biri Farsça olmak üzere Hasanoğlu'na ait dört gazel bilinmektedir.

¹ Şeyh İzzeddin Hasanoğlu hakkındaki bilgiler daha çok Devletşah Tezkiresine dayanmaktadır. Doğum tarihi bilinmemektedir. Gerçek adı Şeyh İzzeddin Esfarâyîni'dir. Kaynaklarda vefat tarihi olarak 1260/1261 zikredilmektedir. Şeyh Cemaleddin Zakir'in mürididir. Azerbaycan Türkçesiyle yazdığı gazellerde Hasanoğlu, Farsça yazdığı şiirde Pür Hasan mahlasını kullanmıştır.

Bu gazellerin birincisinin Azerbaycan Edebiyatında mühim bir yeri vardır. Bu gazel, yazıldığı tarihten günümüze kadar şairlerin ve Azerbaycan halkının dikkat merkezinde olmuş, pek çok kimse tarafından ezberlenmiş ve bu gazele Azerbaycanlı şairler tarafından nazireler yazılmıştır. Bu nazirelerden ikisinin matla ve makta beyitlerini burada vermeyi uygun gördük.

Möhnetî Bakuvî'nin² naziresi

Alıb dîn ü dilim elden ki benim bir büt-i âzer
Ne âzer âzer-i hosrov ne hosrov hosrov-i kişver

...

Gılıbdır Möhnetînin tâgetini tâg ol mehveş
Ne mehveş mehveş-i Baku ne Baku Baku-yi pürzer

Enberoğlu'nun³ naziresi

Apardı eglimi menden bu gün bir serv-i sîmîn-ber
Saçı sünbül halı filfil yanağı gül boyu er'er

...

Bu dörd nesne ki sevmişdir şikeste Enberin oğlu
Biri izzet biri işret biri ne'met biri dilber

Kronolojik olarak ele alındığında, İzzeddin Hasanoğlu'nun bu gazellerinden sonra, Klasik Azerbaycan Edebiyatında gazel şairlerinin sayıca arttığına ve yazılan gazellerin edebî değer bakımından Farsça gazellerle yarışır hale geldiğine şahit oluruz. Aslında Klasik Azerbaycan Edebiyatında, gazel sahasında, Fuzulî bir dönüm noktası olarak kabul edilebilir. Böylece, Fuzulî'den önceki gazel şairleri ve Fuzulî'den sonraki gazel şairleri gibi bir tasnif de yapılabilir. 13. asırda İzzeddin Hasanoğlu'ndan sonra, 14. asırda Kadı Burhaneddin ve Nesimî; 15. asırda Habibî ve Kişverî gibi şairler, Fuzulî'yi hazırlayan şairlerdir. Hamid Araslı'nın "Fuzulî Seleflerinden Kişverî" adlı kitabında (1946), özellikle gazel nazım şeklinin işlenerek belli bir seviyeye getirilmesinde Kişverî'nin yeri ve önemi ele alınmıştır. Sururî, Halife Tebrizî, Şahî ve Hakirî mahlaslı şairler Fuzulî ile aynı asırda yaşamış olan meşhur Azerbaycanlı şairlerdir. Fuzulî'den sonra ise, 17. asırda Kavsî Tebrizî, Saib Tebrizî, Şakir Şirvanî Azerbaycan Türkçesiyle gazeller yazmışlardır. Bu asırda, Azerbaycanlı şairler şiir dili olarak daha çok Farsçayı kullanılmışlardır. Anadili ile şiir yazan şair sayısı önceki ve sonraki asırlara nispeten daha azdır. 18. asırdan başlayarak günümüze kadar gelen tarihi süreçte ise pek çok Azerbaycanlı şair anadilleri ile şiir yazmışlardır. Bunların adları aşağıdaki listede gösterilmiştir.

² Möhnetî Bakuvî hakkında tek bilgi Eliabbas Müznib'in Azerbaycan Milli İlimler Akademisi, Fuzuli Adına Elyazmaları Enstitüsünde bulunan arşivindedir. Şair, büyük ihtimalle Hasanoğlu'nun çağdaşdır.

³ Enberoğlu 14. asırda yaşamıştır. Edebiyat âlemince bilinen tek gazeli 1919 yılında Şeki Mescidindeki elyazmaları arasında bulunmuştur. Şairle ilgili, Süleyman Mümtaz, İngilab ve Medeniyyet dergisinin 1929 tarihli 3. sayısında bir makale neşretmiştir.

Fuad Köprülü, Klasik Azerbaycan Edebiyatı ile Anadolu Sahası Klasik Türk Edebiyatını şu şekilde mukayese eder: “*Âzerî edebiyatının, Osmanlı edebiyatına nazaran, en zengin ve kuvvetli tarafı, halk edebiyatıdır.*” (Köprülü, 1989: 29) Fuad Köprülü’nün bu hükmünden, belki Azerbaycan Halk Edebiyatının oldukça inkişaf etmiş ama Klasik Azerbaycan Edebiyatının, Osmanlı Edebiyatına oranla geri kalmış olduğu anlaşılabilir.

Azerbaycan Halk Edebiyatı, onlarca farklı türdeki metinleriyle çok zengin bir birikim ortaya koymuştur. Ancak, en az bunun kadar 13. asırdan 21. asra kadar klasik tarzda şiir yazan şairleriyle Klasik Azerbaycan Edebiyatı da kendini ispat edebilmiştir. Tabii, Osmanlı Devletinin altı asır gibi uzun bir süre hüküm sürmesi, bu edebiyatın çok sayıda şair yetiştirmesine zemin hazırlamıştır. Zaten klasik edebiyat böyle istikrarlı ve uzun ömürlü devletlerde kendi çizgisini belirleyebilmektedir.

Azerbaycan coğrafyasında kurulan devletlerin Osmanlı Devleti kadar uzun ömürlü ve istikrarlı olamaması, klasik edebiyat kadar istikrarlı ortamlara ihtiyacı olmayan, hatta idari yönden belirsizlik vakitlerinde kendine daha iyi gelişme şartları yakalayan halk edebiyatını ön plana çıkarmış olabilir. Bununla birlikte, Azerbaycan Edebiyatı, 13. asırdan günümüze kadar klasik tarza şiir yazan pek çok şair yetiştirmiş ve günümüzde de yetiştirmeye devam etmektedir.

Azerbaycan Türkçesi ile gazel nazım şeklinde yazmış şairler şunlardır. Şairlerin adları ve mahlasları Azerbaycan Türkçesindeki telaffuzları esas alınarak yazılmıştır.

1. Hesenoğlu- 13. asır	20. Sürurî- 16. asır
2. Gazi Bürhaneddin- 1344-1398	21. Helife Tebrizî- 16. asır
3. Möhnetî Bakuvî	22. Bedî- 16. asır
4. Enberoğlu- 14. asır	23. Şahî- 16. asır
5. Seyid Eli Gasimî Envar- 1356-1433	24. Hegirî- ?-1586
6. Mirze Cahanşah Hegigî- 1405-1467	25. Gövsî Tebrizî- 17. asır
7. Nesimî- 1369-1417	26. Sadıgî Bey Efşar- 1533-1602
8. Helilî- ?-1485	27. Nitgî Şirvanî- 16. asır
9. Hemidî- 15. asır	28. Ruhî Bağdadî- 16. asır
10. Kişverî- 15. asır	29. Saib Tebrizî- 1601-1676
11. Besirî- 15. asır	30. Şakir Şirvanî- 17. asır
12. Efseheddin Hidayetullah- 15. asır	31. Molla Veli Vidadî- 1709-1809
13. Şah İsmail Hataî- 1486-1524	32. Molla Penah Vagif- 1717-1797
14. Şeyh İbrahim Gülşenî- 1427-1533	33. Mehcur Şirvanî- 18. asır
15. Rehmetî- ?-1606	34. Saleh Şirvanî- 18. asır
16. Hebibî- 1470-1520	35. Heyran Hanım- 18-19. asır
17. Fuzulî- 1494-1556	36. Mehveşî Şirvanî- 19. asır
18. Fezlî- ?-1605	37. Sabit Şegagî- 19. asır
19. Zayeî Bağdadî- 16. asır	38. Nişat Şirvanî- 18. asır

39. Ağa Mesih Şirvanî- 18. asır
40. Sefgulu Bey Garabağî- 1776-1825
41. Kazım Ağa Salik- 1781-1842
42. Kerim Ağa Fateh- 1782-1857
43. Gasım Bey Zakir- 1784-1857
44. Mirze Bahış Nadim- 1785-1880
45. Mirze Nesrullah Dide- 1797-1870
46. Molla Niyaz Niyazî Ereşli-
47. Mirze Şefi Vazeh- 1794-1852
48. Abbasgulu Ağa Bakıhanov Gudsî- 1794-1847
49. Mirze Feteli Ahundzade- 1812-1878
50. Mirze Mehdi Nacî- 1805-1883
51. Mirze İsmayıl Gasir- 1805-1900
52. Mirze Bağır-
53. Nüsreteli Nüsret Erdebilî-
54. Ebülgasim Nebatî- 1800-1860
55. Mir Hemze Nigarî- 1815-1885
56. İbrahim Gudsî Gencevî- 1815-1865
57. Gafar Ragib- 1818-1892
58. Mehemedteği Gumrî-1819-1891
59. İskender Ağa Şair-
60. Mehemedeli Mehfi-1821-1892
61. Mirze Hesên Garabağî-
62. Mustafa Ağa Nasir- 1824-1873
63. Hacı Rehim Vehidî- 19. asır
64. Elekber Gafil- 1818-1891
65. Molla Abbas Şö'le- 1829-1899
66. Molla Ağa Bihud- 1830-1892
67. Ebulhesen Racî- 1831-1875
68. Mir Möhsün Nevvab- 1833-1919
69. Hidayet Hakî- 1833-1903
70. Mirze Nesrullah Bahar Şirvanî- 1834-1883
71. Seyid Ezim Şirvanî- 1835-1888
72. İbrahim Bey Azer- 1835-1885
73. Mirze Eliesger Növres- 1836-1911
74. Hurşidbanu Natevan- 1837-1897
75. Abdulla Bey Asf- 1841-1874
76. Mirze Rehim Fena- 1841-1931
77. İsmayıl Bey Nakam- 1841-1906
78. Fatma Hanım Kemine- 1841-1898
79. Ebülhesen Vagif- 1845-1914
80. Ebülehed Zelil- 1845-1907
81. Mirze Elihan Le'fî- 1845-1907
82. İsmayıl Bezmî- 1846-1888
83. Hesêneli Han Garadağî- 1847-1929
84. Ağababa Zühurî- 1848-1895
85. Şahnigar Hanım Rencur- 1850-1899
86. Mirze İsa Heyalî- 1850-1917
87. Mirze Mehemedhesen Nale- 1850-1917
88. İsa Ziyayî Erdebilî- 1850-?
89. Ağadadaş Süreyyâ- 1850-1900
90. Mehemed Sefâ- 1851-1876
91. Mehemed Hıdecî- 1853-1928
92. Mirze Yusif Zikrî Erdebilî- 1855-1890
93. Ağaeli Bey Naseh- 1856-1914
94. Sadig Sidgî Hesenzade- 1857-?
95. Yagub Edib- 1858-?
96. İbrahim Helil Dodun- 1860-1900
97. Mehemed Hüseyin Rûsvâ- ?-1858
98. Meşedî Mirze Ce'fer- 19. asır
99. Meşedî Eyyub Baki- 1866-1909
100. Mehemed Şememdüz- 1867-1899
101. Ebdulxalig Rağî- 1868-?
102. İbrahim Zülalî- 1869-1903
103. Mehemed Bağır Halhalî- 1834-1898
104. Mir Mehdî Mir Haşimoğlu Hezanî- ?-1898
105. Molla Mehemed Hüznî- 19. asır
106. Vaiz Şirvanî- 19. asır
107. Mehemed Emin Dilsuz- 19-20. asır
108. Meşedî Es'ed- 19. asır
109. Eşref Nezerli- 19-20. asır
110. Endelib Garacadağî- 19. asır
111. Molla Gasım Zakir- 19. asır
112. Fazil Han Şeyda- 19. asır
113. Mehemed Zöv'î- 19. asır
114. Molla Hüseyin Sabit- 19. asır
115. Mirze Hüseyin Salar- ?-1876
116. Miryehya Müzter Tebrizî- 19. asır

117. Mücrim Kerim Vardanî- 19. asır
 118. Mirze Ehmed Pürgem- 19. asır
 119. Mirze Mehemed Fedaî- 19. asır
 120. Mirze Sadig Fanî- ?-1839
 121. Mehemed Ağa Cürmî- 19. asır
 122. Abdürrehman Ağa Şair- 19. asır
 123. Mustafa Ağa Şuhî- ?-1895
 124. Mehdi bey Şegagî- 19. asır
 125. Mirze Mehdi Şukuhî- 1829-1896
 126. Mehemed Bey Aşig- ?-1861
 127. Mehemed Helife Aciz- 19. asır
 128. Asef Lemberanî- 19. asır
 129. Mirze Şefi Nazim Erdebilî- 19. asır
 130. Molla Gedir Naci- 19. asır
 131. Zeynelabidin Sagerî- ?-1826
 132. Gasımbey Ağabeyoğlu Zakir Sanî- ?-1897
 133. Mirze Ağarehim Gudsî- 19. asır
 134. Mehdigulu Han Vefâ- 19. asır
 135. Ziba Hanım Le'fî- 19. asır
 136. Şems Garabağî- ?-1902
 137. Mirze Hadi Sabit- 19. asır
 138. Gemberbeyim Vezirova Şeyda- ?-1938
 139. Ağahüseyn Arif- 1805-?
 140. Molla Fettah Sehbaî- 1813-1898
 141. Mirze Abdülhesen Şehid- 1816-1884
 142. İsmayıl Keblegasımoğlu Mehzun- 1821-1894
 143. Mirze Mehemedeli Binevâ- 1822-1892
 144. Mirze Möhsün Heyalî- 1824-1904
 145. Hüseyngulu Şurî- 1826-1894
 146. Hesên Gara Hadî- 1826-1900
 147. Mirze Semender- 1826-1919
 148. Mirze Abdülhesib Gudsî- 1828-1908
 149. Molla Abbas Cavanşir- 1831-1880
 150. Mirze Mehemed Katib- 1833-1888
 151. İskender Rüstembeyov- 1845-1918
 152. Meşedi Abdül Şahin- 1849-1900
 153. Ağakerim Salik- 1849-1910
 154. Hacı Rıca Serraf- 1853-1907
 155. Mirze Abdülhalig Yusif- 1853-1924
 156. Memmedtagi Sidgî- 1854-1903
 157. Abdülhalig Cennetî- 1855-1931
 158. Abdülhemid Mina- 1855-1926
 159. Mehemed Bigelem- 1860-1930
 160. Mirze Elekber Sabir- 1862-1911
 161. İbrahim Tahir Musayev- 1862-1943
 162. Mirze Abbas Şahin- 1862-1909
 163. Mikayıl Seydî- 1862-1916
 164. Mehemed Bülbül- 1863-1918
 165. Atababa Hicrî- 1863-1922
 166. Ağadadaş Münirî- 1863-1940
 167. Meşedi Azer Mecidoğlu İmameliyev- 1870-1951
 168. Haşim Bey Sagib- 1870-1931
 169. Novruz Ağayev Neyyir- 1870-1948
 170. Mirze Eli Mö'cüz- 1873-1934
 171. Eliheyder Asef- 1874-1930
 172. Hacıeli Perişan- 1876-1944
 173. Mehemedeli Sefvet- 1878-?
 174. Mehemed Hadi- 1879-1920
 175. Eliğa Mehemedoğlu Şergî- 1879-1939
 176. Semed Mensur- 1879-1927
 177. Dadaş Vasif- 1880-1960
 178. Eliğa Bibak- 1880-1936
 179. Mirhesen Münsif- 1881-1934
 180. Abdulla Şaig- 1881-1959
 181. Eliabbas Mütelliboğlu Müznib- 1882-1938
 182. Hüseyin Cavid- 1882-1944
 183. Bedreddin Seyidzade- 1882-1945
 184. Mehemed Kazım Pertöv- 1883-?
 185. Faiz Göyçayî- 1888-1938
 186. Mirzağa Hacıbabaoğlu Novruzzade- 1890-1969
 187. Mehemedeli Şefaî- 1890-1967
 188. Eli Fitret- 1890- 1948

189. Hesen Seyyar- 1891-1936	202. Bebir Memmedzade- 1914-1942
190. İbrahim Zakir- 1891-1971	203. Sefa Cahangiroğlu Nebiyev- 1916-1960
191. Meşedi Hanım Leyla- 1892-1912	204. Abbasgulu Cövher- 1919-1938
192. Seyid Mehemed Rıza Mirzade Eşgî- 1893-1924	205. Hebibov Seyidağa- 1919-1987
193. Elağa Vahid- 1894-1965	206. Balaş Azeroğlu- 1921-
194. Semed Vurğun- 1906-1956	207. Hedice Hesenova- 1923-
195. Süleyman Rüstem- 1906-1989	208. İsmayıl Gehremenoğlu Ceferpur- 1925-1977
196. Mirmehdi Hesenoğlu Seyidzade- 1907-1976	209. Ebülfezl Hüseyinî- 1925-1988
197. Mikayıl Müşfig-1908-1937	210. Behtiyar Vahabzade- 1925-2009
198. Bağırov Cavad Feramezoğlu- 1908-1974	211. Böyükağa Hüseyinov- 1926-1983
199. Mirvarid Dilbazi- 1912- 2001	212. Gabil İmamverdiyev- 1926-2007
200. Hemze Sefa- 1913-1947	213. Şahin Fazil- 1940-
201. Memmedkazım Şogî- 1913-1982	

Bu şairlerden başka 1900'lü yıllardan başlayarak edebi meclislerin bünyesinde hem aruz hem de hece vezniyle yazan Azerbaycanlı şairler de vardır. Bu şairlerle ilgili bilgiler bu makalenin dışında tutulmuştur.

Sonuç olarak, bu çalışmada, Klasik Azerbaycan edebiyatı kapsamında gazel yazmış şairlerin adları, mahlasları ve yaşadıkları dönem bir liste şeklinde verilmiş ve bu makalenin, bundan sonra Klasik Azerbaycan edebiyatı ile ilgili yapılacak çalışmalara yol göstermesi amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA

- ARASLI, Hamid, (1946), *Füzulî Seleflerinden Kişverî*, Bakı: Nizami Adına Edebiyat ve Dil İnstitutunun Eserleri I. Cild.
- ELİZADE, Samet, (1995), *Şah Beytler*, Bakı: Azerbaycan Dövlət Neşriyyatı.
- ERGUN, Sadettin Nüzhet, (1928, Nisan), "Hasan Oğlu ve Yeni Bir Gazeli", *Milli Mecmua*, C.IX, S. 107.
- FERZELİYEV, Şahin Fazil, (2006), *Tezkire-yi Şahin*, Bakı: MBM Neşriyyatı.
- HEYET, Cevat, (2009.03.30), "Azerbaycan'ın Türkleşmesi ve Azerbaycan Türkçesinin Teşekkülü", http://mtad.humanity.ankara.edu.tr/I-1_Kasim2004/02_CTAD_I-1_CHeyet.pdf, (2004.11.07).
- İPEKTEN, Haluk, (1996), "Gazel", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 13, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi yayınları.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad, (1989), *Edebiyat Araştırmaları 2*, İstanbul: Ötügen Neşriyat.

Kültür Bakanlığı, (1993), *Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*, C. 2-3-4, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

NURİOĞLU, Memmed (1991), *Azerbaycan Gezelleri*, Bakı: Azerbaycan Dövlət Neşriyyatı.

SEFERLİ, Elyar-YUSİFOV, Helil, (1982), *Gedim ve Orta Esrlər Azərbaycan Edebiyyatı*, Bakı: Maarif Neşriyyatı.

ÜZGÖR, Tahir, (1990), *Türkçe Divan Dübaceleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.